

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2010
FORFATTER:	Else Severinsen
TITEL:	Hans Stevnhoved – elværksbestyrer i Sdr. Stenderup.
KORT RESUME:	Om Hans Stevnhoved (1887-1972) og hans mange opfindelser.

HANS STEVNHOVED – elværksbestyrer i Sdr. Stenderup

AF ELSE SEVERINSEN

I 1929 flyttede jeg sammen med mine forældre, Hans og Magda Stevnhoved til Sdr. Stenderup, hvor min far havde fået stillingen som elektricitetsværksbestyrer. Han var den første bestyrer på elværket, der havde eksamen som el-installatør. Det havde man ikke krævet tidligere.

Min far var født på Stenstrup Hede i Himmerland i 1887, men fra 1891 måtte hans forældre overtage den fædrene gård i Store Arden, da hans bedstefar Hans Marcussen døde. Min far var den ældste af 12 børn, hvoraf 3 døde som små.

Som ældste søn havde det været naturligt, at han skulle overtage gården, men landbrug interesserede ham slet ikke. Som 16-årig fik han så lov til at komme i smedelære på Maskinfabrikken Kronjyden, der ikke var længere væk, end han kunne cykle til arbejde og bo hjemme. Hans mor var skrækslagen for, at han ville komme galt af sted på en cykel, og så kostede den 15 kr!

Da han var blevet udlært som maskinmester, fik han arbejde som lokomotivfører på et tog, som kørte materialer til udvidelse af statsbanestrækningen Fredericia-Nyborg, der indtil da havde været 1-sporet, men nu skulle være 2-sporet. De, der arbejdede her, blev indkvarteret på gårde i nærheden og flyttede til en ny gård, efterhånden som arbejdet skred frem. På en gård ved Skrillinge fandt han den

pige, han ville giftes med, men Magda var ikke så gammel, og far skulle lige nå at uddanne sig noget mere. Det var dengang almindeligt, at nye maskinmestre tog ud at sejle, men det interesserede ikke far. Han ville selv bestemme, hvor han skulle hen, og det skulle være Canada, for der var man meget dygtigere i maskinfaget.

Hans Stevnhoved fotograferet i Middelfart, ca. 1912.

Da han kom hjem et år senere, måtte han til København for at tage el-installatørexamen. Man kunne dengang ikke komme i lære som elektriker, for der var endnu kun få mestre, der kunne tage lærlinge. Far gik derfor på Polyteknisk Lærestanstalt i Sølvgade i København blev mester i 1913 og kunne så selv uddanne lærlinge. På Lærestanstalten var der også en afdeling for kikkerter og nivelleringsinstrumenter, og her kom han ofte og lærte dermed noget, som han senere fik meget brug for.

Hans første arbejde efter eksamen var på et skærveknuserværk, hvor han skulle sørge for at holde maskinerne kørende. Hidtil havde man brugt grus mellem jernbaneskinneerne, men det skyllede væk i regnen og blev suget op i maskinen, derfor skulle det nu skiftes ud med skærver. På værket fik han tjenestebolig og blev gift med Magda den 9. november 1913.

I 1914 blev han el-værksbestyrer på et lille

Familien Stevnhoved ved Nøbølle Elektricitetsværk, ca. 1916. Billedet er taget med selvudløser.

værk i Nøbølle på Lolland. Her fik han bil og kørekort. Nu var man begyndt at forlange både køreundervisning og kørekort. Far spurgte bilsælgeren i Nakskov, om han ikke kunne lære ham at køre bil og sørge for et kørekort. Sælgeren lærte ham så at køre forlæns og baglæns, starte og standse bilen. Så rev han en side ud af sin lommebog og skrev på den, at han havde lært far at køre bil. Han ville have 10 kr. for papiret, men far fik sedlen for 5 kr., for han havde ikke flere penge, da han lige havde købt bil og betalt den kontant. Hvor længe det kørekort var gyldigt, ved jeg ikke.

I 1917 flyttede mine forældre til Hobro, hvor far fik el-installatørforretning og ved siden af den et bilreparationsværksted, begge dele var nyt i Hobro. Han havde allerede i 1905 i Store Arden købt en kasseret bil, som han havde skilt ad og samlet igen, så han kunne da sagtens reparere biler! Få år efter blev far ansat som undermester på Randers Elektricitetsværk. Her fik han lidt mere frihed, for der var flerholdsskift, da maskinerne kørte hele døgnet. Her fik han tid til at beskæftige sig med at bygge radioer, som var tidens nye store opfindelse.

Det var sikkert radioerne, der var skyld i, at familien flyttede til en lille by, hvor de indrettede installationsforretning. Nu var det radioerne, han arbejdede mest med. Han byggede 10 radioer ad gangen, han kørte rundt og stillede dem op for folk. Der skulle både være en lang højtliggende antenne og en jordledning, og i en vinduesramme blev der sat en omskifter op, som man skulle betjene, hvis det blev tordenvejr. Det tog meget tid at køre rundt og sætte radioer op – bare med at holde bilen kørende. Tit måtte han overnatte ude. Når

han havde solgt de radioer, han havde bygget op, holdt han en demonstration på skolen for at vise radioen frem, og folk myldrede til.

Så var det, at vi flyttede vi til Sdr. Stenderup. I de første 10 år på Sdr. Stenderup Elektricitetsværk havde min far meget fritid samtidig med, at han passede maskinerne. I starten løb det varme vand fra maskinerne i rør hen til en dam ved gården "Østerkjær", hvor det blev blandet med koldt vand og derefter løb tilbage. Men på et tidspunkt ville gårdens ejer have dammen fyldt op, og så måtte der bygges et stort bassin ved selve værket. Det var 1 m dybt. I forbindelse med det store bassin byggede far et lysthus af kasserede installationsrør, og der blev plantet vildvin til at dække de gamle rør. Han opsatte også et drivhus og passede sine tomater, agurker og vindruer. Senere lavede han træk og slip i udhuset, hvor vi før havde en spand. Ved siden af var der et lille hønsehus, men da hønsene altid døde af tuberkulose, opgav mor dem, og hønsehuset blev lagt til toilettet, så der også blev et brusebad. Da far ikke havde en bruser inden for rækkevidde, tog han et rør, borede en masse huller i det, lukkede røret for begge ender og fik det bøjet, så vi ligesom havde en krans om halsen. Der var dog kun koldt vand i flere år. Senere blev varmt vand fra maskinerne ført derud. Et rør mellem bygningerne måtte isoleres ekstra godt, så det ikke kunne fryse. Også centralvarme fik vi i lejligheden, det var jo gratis i drift, da der blev brugt varmt overskudsvand fra maskinerne.

I en del år havde far en motorbåd liggende i Frydenborg. Han havde flere både. Alle bådene havde 4 cylinder store bilmotorer. Bilmotorerne var naturligvis beregnet til benzin, men far lavede dem om, så man kunne bruge

Besøgende fra Lolland ser på det store vandbassin ved elværket, ca. 1935.

petroleum. En tid havde han en meget stor redningsbåd, der kom fra Vesterhavet. Da den også havde en stor motor, løb den ved stor hastighed oven på vandet i stedet for i vandet. Så blev der støbt cement i bunden. En anden båd var lang og smal bygget til fart. Den havde også en meget stor motor, men ville vælte fra side til side. Så fandt far på at påbygge et par store brystfinner. Det hjalp på stabiliteten. Min far var tit på strandjagt og skød ænder og gæs fra båden.

Værket havde efterhånden for lille kapacitet, flere familier havde fået installeret el, og derfor måtte værket bygges om i 1931. Maskinhallen blev udvidet, der blev bygget et værksted, et par ekstra værelser og øverst en altan over tilbygningen, som far bl.a. brugte til opbevaring af kobber til luftledninger. Han var jo også ledningsmester.

OPFINDELSER PÅ STRIBE

Far løste mange opgaver for folk på egnen. Sønnen af proprietæren på Stenderupgård snakkede med min far om at lave noget helt nyt og aldrig før set – et elektrisk hegn omkring markerne med køer og grisesøer. Min far sagde først nej, det var nemlig forbudt at sætte lysnetsspænding på en hegnstråd, det var livsfarligt både for dyr og mennesker, men så fik han den idé, at man kunne bruge tændingsmagneter tilknyttet en petroleumsmotor. Det brugte fiskerne. Far byggede så en vindmølle til Stenderupgård, og så skulle der kun to remskiver til for at få det til at virke. Selv om der var perioder med vindstille, huskede dyrene, blot de en gang havde prøvet at få et stød, at holde sig fra hegnstråden i al fremtid.

Et par år senere byggede Nørre Aaby Maskinfabrik det første hegnssapparat, der blev drevet af et 6 volts bilbatteri, og herefter blev der fremstillet mange typer hegnssapparater på fabrikker over det meste af verden. Nørre Aaby Maskinfabrik annoncerede senere, at de var de første i hele verden, der havde lavet et elhegn. Men det var altså min fars elhegn på Stenderupgård, der var det første! Gården ville gerne have en spændingsviser for at konstatere, om der var strøm på ledningen. Far protesterede – et græsstrå var ligeså godt eller bedre.

Far begyndte også at lave kikkerter, bl.a. en så lang, at man tydeligt kunne se skriften på gravstenene på Sdr. Stenderup Kirkegård ca. 100 m væk.

Engang havde jeg tigget om at få en yo-yo, som mange af mine kammerater havde. "Hvad koster den?" spurgte far. Den kostede 25 øre,

men så lavede han en, der kun kostede 10 øre. Han lavede den af 2 kobber fem-ører. Den var udmærket og blev meget beundret af mine kammerater.

En af mine lærere ville gerne have en lup, når han kikkede på insekter og blomster. En lup var dog for dyr for ham, men far lærte ham at lave en god lup af et stykke papir. Han borede et hul med en strikkepind i papiret og lagde en vanddråbe i hullet. Det gav en forstørrelse på 8-9 gange. Læreren viste børnene det i skolen og fortalte, at min far havde vist ham hvordan, men at det var en meget gammel opfindelse, som var gået fra far til søn gennem generationer.

Far lavede et utal af hestekomagneter – han savede stykker af en jernstang og formede dem som hesteko. Mine brødre blev så sat til at magnetisere dem – hvordan ved jeg ikke.

I nærheden af Løverodde ud for Fænø Kalv findes det dybeste hul i danske farvande. Det er 81 m dybt og kaldes "Marens Hul". Engang havde et firma fremstillet en stor mængde kød på dåse til et ægyptisk firma, men det viste sig, at dåserne var tilsat et stof, der angiveligt var giftigt og derfor ikke måtte eksporteres. Fabrikken dumpede dåserne i "Marens Hul" – men havde man en virkelig god magnet, kunne man samle dåserne op. Der var aldrig nogen, der blev syge af kødet i dåserne, de halede op. Ingen havde fortalt far, hvad magneterne skulle bruges til, så han havde sin ryg fri.

Engang blev fremstillingen af en stjerne-kikkert udbudt i licitation. Far afgav tilbud, og hans var det laveste, det næstlaveste kostede mere end det dobbelte, så far fik arbejdet. Det drejede sig jo ikke kun om kikkerten, men også om styresystemet, for at kikkerten

kunne dreje sig og følge en stjerne på himmelen, efterhånden som den flyttede sig. Kikkerten fungerede tilfredsstillende i mange år.

I forbindelse med fars opfindelser lånte han mange bøger på Statsbiblioteket i Århus – også nogle på engelsk og fransk, som jeg skulle hjælpe ham med at oversætte. Det var ikke nemt pga. de mange tekniske udtryk.

Han hentede meget af sit installationsmateriale hos forskellige grosserere i Kolding. Lamper hentede han på Solar – i gården bag den store bygning lå målerværkstedet og Audiola Radiofabrik. Meget andet købte han hos Born i Låsbygade. Både Born og far eksperimenterede. Born havde bygget en flyvemaskine i gården. Engang havde far en "tingest" med ind til Born. Det var en meget lille jetmotor. Hverken far eller Born mente, den kunne bruges til noget!

GADELYS OG LEDNINGSNET

Omkring 1930 skulle vi have gadelys i vores lille by, men det var ikke så simpelt, når det skulle vedtages i "Andelsselskabet Sdr. Stenderup Elektricitetsværk". Et af bestyrelsesmedlemmerne havde en stor gård langt uden for byen – han syntes ikke, der skulle være gadelys i byen, når han ikke fik glæde af det. Men en aften skulle han i Forsamlingshuset, og på vej ind faldt han over kantstenen på fortovet og slog sit ben, jeg husker ikke, om det var brækket. Men nu skulle vi have gadelys, så man da kunne se at undgå fortovskanten.

Der var også beboere i byen, der forlangte, at lamperne hang lige uden for deres hus, så de kunne spare en udendørslampe. En gårdmand og en snedker, der boede skråt over for

Hans og Magda Stevnhoveds sølvbryllup i 1938. Æresporten foran Elektricitetsværket i Sdr. Stenderup har selvfølgelig også el-pærer. Hans Stevnhoved sørgede altid for lyskæder til æresportene i Sdr. Stenderup med både almindelige og kulørte pærer.

hinanden ville begge have lampen ud for deres bygninger. Nå, der måtte jo sættes lamper op med et vis antal meter imellem, ikke efter, hvor folk ville have dem.

Far skulle også vedligeholde ledningsnettet. Sdr. Stenderup ligger som bekendt midt på en halvø, og derfra gik ledningerne ud til alle sider. Jeg kan huske, at far i stille efterårsvejr var lidt bekymret, for i stille vejr sad stærene tæt på trådene. Hvis der så kom en bil på vejen, lettede de alle samtidigt, og lednin-

gerne kunne slå sammen og give en kortslutning.

I 1941 skete der noget mærkeligt. Alarmklokken lød, det var på strækningen til Bjert Strand. En mand blev sendt ud. Så ringede alarmen igen, nu var det på en strækning til Skibelund, det var galt og straks efter på vejen til Lauritsminde, og derefter to eller tre steder i Stenderupskov. Nu måtte de stoppe maskinerne, og alle mand på arbejde. Jeg blev sendt af sted til Arbejdsanvisningen for at høre, om vi kunne få nogle arbejdsmænd til hjælp. Da jeg kom hjem, måtte jeg afløse mor ved telefonen, hun var ved at vaske storvask. Telefonen ringede hele tiden. Hvert sted var alle ledninger revet over. En mand, som sad oppe i en mast og reparerede ledninger, bemærkede, at de steder, der var sket noget, lå på en lige strækning fra vest mod øst. Først dagen efter fik vi at vide, at en mand havde set en spærreballon komme glidende med en lang line efter sig. Senere hørte vi, at en række spærreballoner havde revet sig løs i England og var fløjet til Jylland, hvor de havde gjort skade flere steder.

Med nogle års mellemrum skulle master og ledninger udskiftes på én strækning ad gangen. Da krigen kom, ville man godt spare lidt og udsatte det til næste år. Måske var det derfor, at et isslag i 1941 eller 1942 væltede en række master på ca. en km. Det betød et kæmpearbejde, og under krigen var bilerne jo opklodsede, så materialerne måtte køres på cykler og små påhængsvogne. Masterne måtte landmændene slæbe ud efter en hest. En gang senere havde vi igen en ødelæggelse, hvor de måtte stoppe maskinerne og afbryde al strøm efter et isslag. Det var hårde vintre, vi havde under besættelsen.

KRIGEN OG TIDEN DEREFTER

Krigen og dens indvirkning på arbejdet på Sdr. Stenderup Elektricitetsværk er tidligere beskrevet i Koldingbogen 1998.

Når far stod og manglede et eller andet, som han ikke kunne få under besættelsen, opfandt han tit en erstatning, og den blev taget i brug med det samme, selv om mange sagde til ham, han skulle tage patent på det. Hans svar var altid: "Nej, det vil jeg ikke bøvlle med, så skal jeg flere gange til København til Patentbureauet, og så skal jeg sætte en masse penge i det. Nej, jeg opfinder, når jeg har brug for en ny ting, så må andre gerne løbe med ideen". Der var flere, som tog patent på fars ideer, det interesserede ham ikke.

Vi havde ikke nogen rationering af elektricitet under krigen, for far havde sit eget system. De største maskiner dengang var tærskeværk på gårdene. Man bestemte på en generalforsamling, at ingen måtte tærske uden at få lov. Når en gård ringede til elværket og sagde, at de gerne ville tærske dagen efter, ringede far rundt til et par gårde mere, som han kunne regne ud trængte til at få tærsket, og spurgte, om de ikke kunne tærske på samme tid, så kunne det gå at starte en større maskine.. Det var forbudt at save træ med elkraft. Var der en, der snød, kunne man på tavlen se, hvordan forbruget steg, når en tyk gren kom under saven. Vores unge folk elskede at slukke for strømmen i ½ minut – det var nok til at saven sad fast i en knude og sikringen gik. Gjorde de det et par gange, kom der snart en, der skulle købe nye sikringer. Han blev mødt med: " Nå, det er jer, der saver træ, det er jo forbudt!"

Hans Stevnhoved i sin stol, da han var blevet pensionist.

Da far havde fået værket tilbage i den gamle gænge efter krigen, var han færdig. Han måtte stoppe, da han var 59 år. Min bror Niels var på daværende tidspunkt el-værksbestyrer på Brattingsborg gods på Samsø. Han blev kaldt hjem for at overtage Sdr. Stenderup Elektricitetsværk. Mine forældre flyttede ned i byen. Så blev min far rentier, men det varede adskillige år, før han rigtig gik på pension. Nu fik han rigtig gang i fabrikationen af nivelleringsinstrumenter og kikkerter. Far var den eneste i verden, der selv lavede nivelleringsapparater, ellers kunne man kun få apparater fra fabrik i Japan, og håndværkerne foretrak fars. Far fik mange til reparation, og folk var glade for at få det klaret i landet.

Da far havde passeret de 80 år, holdt han op med at arbejde og sad bare i sin stol og fortalte os, hvordan vejret ville blive. Han skulle gå en lille tur hver dag, men ellers kunne han nyde at sidde uden at bestille noget. Tænk, at han fik lært at sidde stille!

Artiklens forfatter med faderens nivelleringsapparat og billedet af faderen i baggrunden, ca. 1990.

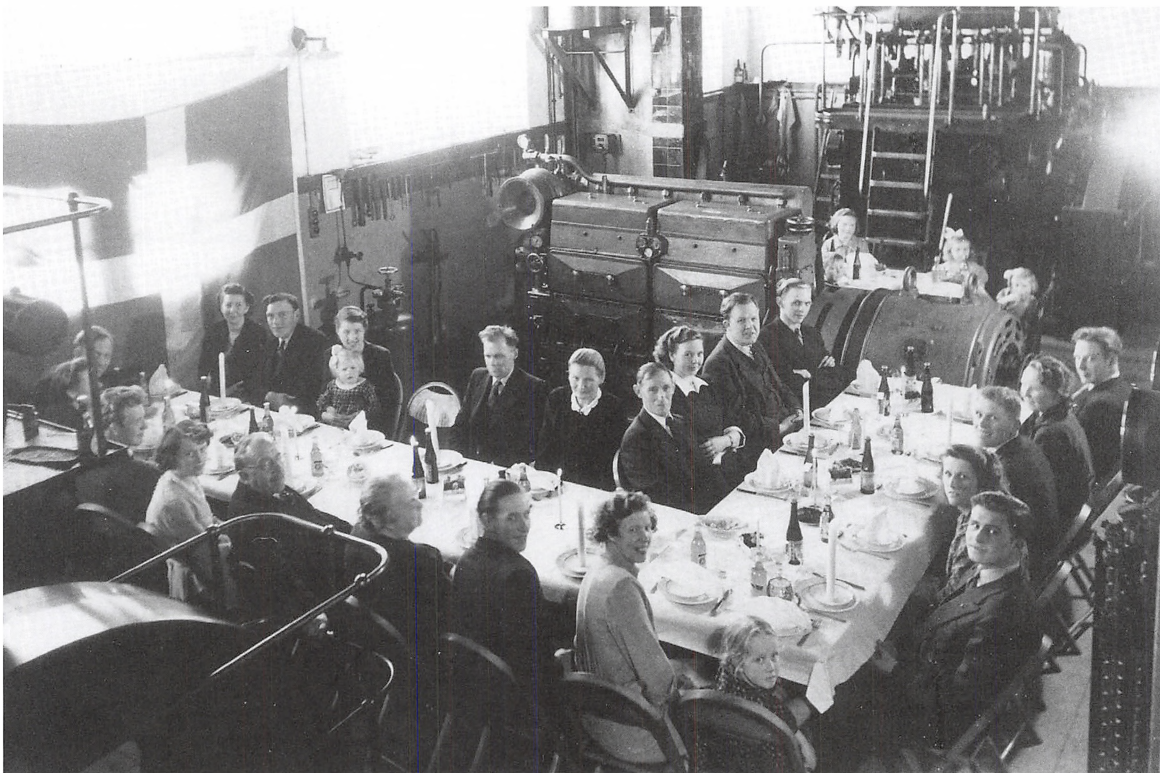
ELVÆRKSBEFYRERENS KONE

Hvor var min mor nu henne i alt dette? Hun havde altid travlt, der var jo hus og have, ansatte, der var på kost og havde værelse hos os eller ude i byen. Vi var 5 børn. Megen af tiden var vi 8 daglige mennesker at lave mad til og holde værelser for. Mor ville ikke have elektrisk køkken. På den tid, det tog, at få pladen varm, kunne hun nå at koge kartofler på det gamle komfur. Et brændekomfur, det vidste man da, hvad var. Hun havde dog en elektrisk ovn.

Hun passede telefonen og solgte el-pærer og sikringer, og naturligvis syede og reparerede hun i det uendelige og strikkede strømper til de store mandfolk, så længe der var garn at købe. Vi opdagede efterhånden, at mor havde sikret sig i tide, strømpegarnet slog næsten til gennem hele krigen. Under krigen havde mor en lappekone, der kom en gang om måneden, når hun havde vasket storvask.

Da vi forberedte os på besættelsen, meldte mor sig hos Danske Kvinders Beredskab. Vi vidste jo ikke, om der blev oprettet bespising af evakuerede i vores lille by eller et lazaret, så mor meldte sig til undervisning i madlavning i store kedler over bål og i at arbejde på lazaret.

Hans Stevnhoved døde på sin 85 års fødselsdag i 1972. Magda Stevnhoved døde som 97 ½ årig i 1986.

Barnedåb i Sdr. Stenderup Elektricitetsværks maskinhal, 1952. Hans Stevnhoved sidder nr. 5 fra venstre. Magda Stevnhoved sidder på den anden side af bordet skråt til højre for ham.